

Povezanost doživljaja roditeljske kompetentnosti i emocionalne izražajnosti s intenzitetom roditeljskog stresa majki

Eva Anđela Delale

Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Sažetak

Brojna su istraživanja emocionalne izražajnosti i kompetentnosti roditelja vezana uz ishode po djecu te socijalnu i emocionalnu kompetentnost djece, no rijetka povezuju emocionalnu izražajnost i procjenu kompetentnosti majki s njihovim doživljajem roditeljskog stresa. Cilj je ovog istraživanja utvrditi doprinos samoprocjena roditeljske kompetentnosti i emocionalne izražajnosti majki u objašnjenju intenziteta roditeljskog stresa majki šestogodišnjaka te ispitati potencijalni medijacijski učinak odabranih individualnih obilježja majki na povezanost između sociodemografskih obilježja i intenziteta roditeljskog stresa majki šestogodišnjaka.

Primjenom je hijerarhijske regresijske analize u uzorku 329 majki djece šestogodišnjaka dvjema grupama prediktora objašnjeno ukupno 27.4% varijance intenziteta roditeljskog stresa. Sociodemografske varijable objašnjavaju 5.2% varijance intenziteta roditeljskog stresa majki, pri čemu značajno samostalno pridonosi varijabla broj djece u kućanstvu. Od individualnih obilježja roditelja koji objašnjavaju dodatnih 22.2% varijance kriterija značajni su samostalni prediktori negativna emocionalna izražajnost i zadovoljstvo majki ispunjavanjem roditeljske uloge. Veća negativna emocionalna izražajnost majki i manje zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge povezane su s većim doživljajem intenziteta roditeljskog stresa majki. Nije utvrđen medijacijski učinak emocionalne izražajnosti i doživljaja kompetentnosti majki na povezanost između njihovih sociodemografskih obilježja i intenziteta roditeljskog stresa.

Dobiveni rezultati pridonose spoznajama o međuodnosu odabranih individualnih obilježja majki i roditeljskog stresa te unaprjeđivanju suvremenih modela roditeljskog stresa.

Ključne riječi: roditeljski stres, roditeljska kompetentnost, emocionalna izražajnost majke

Uvod

Odnos je između stresa i roditeljstva već dugo predmet interesa u razvojnoj psihologiji (Abidin, 1992; Crnic, Gaze i Hoffman, 2005; Crnic, Greenberg, Ragozin, Robinson i Basham, 1983; Deater-Deckard i Scarr, 1996; Webster-

✉ Eva Anđela Delale, Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Nazorova 51, 10 000 Zagreb. E-pošta: andelale@yahoo.com

Stratton, 1990). Roditeljski se stres definira različito. Najveći se broj definicija odnosi na dostupnost i percipiranu raspoloživost resursa koji se odnose na zahtjeve roditeljstva (Deater-Deckard, 2005). Profaca (2002) navodi kako je roditeljski stres odbijajuća psihološka reakcija na zahtjeve roditeljstva te složen proces koji povezuje zahtjeve roditeljstva, ponašanje i psihološko stanje roditelja, kvalitetu odnosa roditelja i djeteta te dijete i djetetovu psihosocijalnu prilagođenost. Roditeljski je stres uznemirujući osjećaj koji je povezan sa zahtjevima roditeljske uloge i kvalitativno je različit od stresa u drugim područjima života (Profaca, 2002; Profaca i Arambašić, 2004).

Općenito su istraživanja roditeljskog stresa usmjerena na prediktore roditeljskog stresa ili na njegove psihološke posljedice. Ranija su istraživanja bila usmjerena na opće izvore stresa roditelja, kao što su različiti socijalni i ekonomski činitelji poput niskih prihoda, nezaposlenosti ili teškoće u razvoju djeteta te na stres koji proizlazi iz glavnih životnih događaja (Crnic i sur., 1983; Whipple i Webster-Stratton, 1991). Novija istraživanja naglašavaju kako se svi roditelji suočavaju sa svakodnevnim stresorima, a negativni se učinci tih dnevnih zahtjeva mogu kumulirati i utjecati na kvalitetu roditeljstva i odnosa roditelja i djeteta (Crnic i Low, 2002; Deater Deckard, 1998). Stres koji proizlazi iz dnevnih zahtjeva i teškoća povezuje se s ishodima po djecu (Gutermuth Anthony i sur., 2005), ali i s roditeljskim postupanjem (Deater-Deckard, 2005). Brojna se istraživanja bave specifično razumijevanjem roditeljskog stresa, primjerice kumulativnim stresom, predikcijom i stabilnošću (Crnic i sur., 2005; Ostberg i Hagekull, 2000; Ostberg, Hagekull i Hagelina, 2007).

Mjere roditeljskog stresa

Crnic i Greenberg (1990) te Crnic i suradnici (2005) upozorili su na potrebu za sveobuhvatnim razumijevanjem prirode stresa, koji obuhvaća kumulativni stres tijekom života roditelja, svakodnevne zahtjeve kojima su roditelji izloženi te nezavisne mjere stresa roditelja, djeteta i njihove interakcije u svakodnevnom okruženju. Kod većine su istraživanja roditeljskog stresa roditelji procjenjivali postojanje stresora u roditeljskoj ulozi, a nisu davali procjenu važnosti i značenja određenog izvora stresa. Crnic i Greenberg (1990) su od sudionika na *Skali roditeljskih dnevnih zahtjeva* tražili procjenu učestalosti pojedinih zahtjeva, ali i procjenu intenziteta stresa, odnosno koliko im pojedini zahtjev predstavlja problem. Drugi su autori (Abidin, 1995; Profaca, 2002; Profaca i Arambašić, 2004) također nastojali prevladati nedostatke prethodnih istraživanja i obuhvatiti i druge važne komponente Lazarusova modela stresa (Lazarus i Folkman, 2004), poput procjene važnosti događaja.

Najraširenija mjera roditeljskog stresa je *Indeks roditeljskog stresa*, nastao prema Abidinovu modelu (Abidin, 1992, 1995; Profaca i Arambašić, 2004). Pri konstruiranju je *Indeksa roditeljskog stresa* autoru u koncipiranju izvora

roditeljskog stresa polazište bio procesni model roditeljstva (Belsky, 1984). Abidin (1995) je pretpostavio kako je roditeljski stres povezan s disfunkcionalnim roditeljstvom. Teorije odrednica roditeljskog ponašanja također uključuju pretpostavku kako psihološke stresne reakcije rezultiraju neadekvatnim roditeljskim ponašanjem (Belsky, 1984; Deater-Deckard, 1998).

Konstrukcija *Indeksa roditeljskog stresa* temeljila se na rezultatima niza istraživanja u kojima je prepoznat reciprocitet odnosa roditelja i djeteta te utjecaj interakcija roditelja i djeteta na roditeljsku sposobnost djelotvornog odgajanja djeteta. Upitnik je sadržavao 120 tvrdnji uključujući i *Skalu stresnih životnih situacija izvan roditeljske uloge* koje doživljava pojedinac. Kasnije je razvijen kraći oblik upitnika (36 tvrdnji) sastavljen od tri subskale ili faktora koji su čimbenici roditeljskog stresa. Uključivao je karakteristike djeteta, roditelja te interakciju roditelja i djeteta (Abidin, 1995). Istraživanjima koja obuhvaćaju sudionike s niskim prihodima nije potvrđeno trofaktorsko rješenje upitnika (Deater-Deckard i Scarr, 1996; Whiteside-Mansell i sur., 2007), pri čemu se dio tvrdnji ovog upitnika odnosio na izvore stresa (stresor, objektivni događaj), a dio na kognitivnu procjenu izvora, odnosno intenzitet stresa (subjektivni doživljaj stvarnosti). Zbog postojećih su metodoloških poteškoća Profaca i Arambašić konstruirale nov instrument za procjenu roditeljskog stresa – *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa* (Profaca, 2002; Profaca i Arambašić, 2004). Novija istraživanja procjenjuju važnost i značenje izvora roditeljskoga stresa korištenjem *Indeksa roditeljskoga stresa* te naglašavaju mogućnost kumuliranja negativnih efekata teškoća i utjecaja na kvalitetu roditeljstva te odnosa roditelja i djeteta (Profaca, 2002).

U Hrvatskoj je donedavno bilo malo istraživanja koja su se izravno bavila roditeljskim stresom. U okviru *Inventara rizičnosti za zlostavljanje djece* (Milner, 1986) ispitivan je doživljaj stresa kao činitelja rizika za zlostavljanje i zanemarivanje djeteta (Pečnik, 2001). U posljednje je vrijeme *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa*, koji su konstruirale Profaca i Arambašić, korišten u nekoliko istraživanja (Martinac Dorčić, 2008; Martinac Dorčić i Ljubešić, 2009; Smojver-Ažić i Martinac Dorčić, 2010). Martinac Dorčić (2008) je utvrdila kako se majke i očevi djece s cerebralnom paralizom ne razlikuju u ukupnom intenzitetu roditeljskog stresa, ali se razlikuju u pojedinim izvorima stresa. Majke doživljavaju veći stres uslijed opterećenosti zahtjevima roditeljske uloge, dok očevi veće razine stresa doživljavaju uslijed opterećenja drugim životnim ulogama (Martinac Dorčić, 2008). U istraživanju Smojver-Ažić i Martinac Dorčić (2010) ukupni se roditeljski stres nije izdvojio kao samostalan prediktor izraženosti psihičkih simptoma majki i očeva. Pojedinačni se izvori roditeljskoga stresa nisu izdvojili kao značajni prediktori simptoma majki, a u objašnjenju izraženosti psihičkih simptoma očeva značajnim su se prediktorima pokazali discipliniranje djeteta i odnosi sa suprugom kao pojedinačni izvori stresa.

Samoprocjena roditeljske kompetentnosti

Roditeljska je kompetentnost višedimenzionalan konstrukt s različitim komponentama: ponašajnom, emocionalnom i kognitivnom (Coleman i Hildebrandt Karraker, 2000). Najčešće se roditeljskom kompetentnošću obuhvaća *samoefikasnost*, središnji kognitivni element, koju Coleman i Hildebrandt Karraker (2000) definiraju kao roditeljsku samoprocjenu kompetencije u ulozi roditelja ili sposobnost pozitivnog utjecaja na ponašanje i razvoj svoga djeteta. Roditelji koji vjeruju da su kompetentni uključuju se u različita ponašanja i očekuju kako će njihov utjecaj na razvoj djeteta biti pozitivan, unatoč tome što je taj proces ponekad spor ili se njihovi postupci zasnivaju na pokušajima i pogreškama. Evaluacija kompetencije u ulozi se roditelja promatra u okviru kognitivnih teorija. S aspekta kognitivnih socijalnih teorija učenja (Bandura, 1997; Grusec i Ungerer, 2002), samoefikasnost predstavlja vjerovanja o sposobnostima koja usmjeravaju ponašanje i određuju što ljudi pokušavaju postići kao i napor koji su spremni uložiti u željene aktivnosti. Druge analize roditeljske efikasnosti proizlaze iz atribucijskih teorija (Bugental i Johnston, 2000) i odnose se na objašnjenja i pripisivanje uzroka vlastitim motivima i akcijama. Roditelji s nerealnom slikom vlastite efikasnosti u ulozi roditelja zakinuti su u sposobnosti socijaliziranja svoje djece najčešće jer ne uzimaju u obzir osobine djeteta, individualnost djece i okolnosti koje se mijenjaju, zbog zaokupljenosti sobom i vlastitim neugodnim emocijama (Grusec i Ungerer, 2002).

Samoefikasnost se odnosi na "roditeljsko uvjerenje u njihove sposobnosti djelotvornoga provođenja različitih zadataka i zahtjeva roditeljstva" (Sanders i Woolley, 2005, str. 65). Roditeljski osjećaj kompetentnosti (Gibaud-Walston i Wandersman, 1978; Sanders i Woolley, 2005) obuhvaća roditeljsku procjenu učinkovitosti (samoefikasnosti) u ulozi roditelja i procjenu zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge. Visoka je majčina samoefikasnost povezana s njezinom osjetljivošću i topline (Teti i Gelfand, 1991), s odgovaranjem na zahtjeve djeteta (Stifter i Bono, 1998) te je zaštitni čimbenik od razvoja problema u ponašanju djece i adolescenata, dok je niska efikasnost povezana s roditeljskom upotrebom sile u postupanju s djetetom (Sanders i Woolley, 2005). Samoefikasnost u istraživanjima može zahvaćati tri razine. Globalna ili generalna razina obuhvaća procjene samoefikasnosti bez upućivanja na specifične zadatke ili uvjete, na međurazini se procjenjuje samoefikasnost unutar određenoga područja (primjerice u području roditeljstva), a na specifičnoj razini mjeri se samoefikasnost za određene zadatke u određenim uvjetima. Sanders i Woolley (2005) pronalaze da su majčina depresivnost, izloženost stresu i niska samoefikasnost na sve tri navedene razine značajno povezane s visokom razinom disfunkcionalnoga roditeljskog postupanja.

Coleman i Hildebrandt Karraker (2000) istražuju odnos efikasnosti u ulozi roditelja i zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge i polaze od pretpostavke da su ove dvije varijable povezane jer se efikasan roditelj doživljava osnaženim u

roditeljskoj ulozi. Zadovoljstvo je ispunjavanjem roditeljske uloge svojevrsna posljedica doživljaja efikasnosti, koja potiče roditeljsko upravljanje brojnim i istodobnim zadacima, kao i uživanje u procesu roditeljstva. Jedan je od najčešćih osjećaja kompetentnosti upravo zadovoljstvo obavljenim poslom. Prema Bandurinoj (1997) socijalno kognitivnoj teoriji osobno se zadovoljstvo u aktivnostima visoko preklapa s mehanizmima samoefikasnosti. Ljudi se osjećaju ispunjenima i osobno se uključuju u aktivnosti u kojima su efikasni te mogu postići zadovoljstvo nastavljanjem aktivnosti. Ponašanja koja su povezana s osobnim standardima aktiviraju reakciju zadovoljstva (ili nezadovoljstva), čak i u ponašanjima koja sama za sebe nisu izvor užitka, čime se stvara osjećaj postignuća, a ponašanje samoevaluira kao vrijedno truda.

Kao potencijalni će se prediktori roditeljskog stresa u ovom istraživanju razmatrati dvije mjere roditeljske kompetentnosti: percipirana roditeljska efikasnost u ulozi roditelja i zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge (Gibaud-Walston i Wandersman, 1978; Sanders i Woolley, 2005).

Emocionalna izražajnost roditelja

Odgajanje djece je emocionalno iskustvo koje uključuje ugodne i neugodne emocije. Maccoby i Martin (1983) navode kako roditeljska sposobnost reguliranja neugodnih emocija može imati implikacije po djetetovu internalizaciju roditeljskih poruka i želju da udovolje roditeljskim uputama. Dix (1991) smatra kako je važno uspostaviti emocionalnu klimu interakcije roditelja i djeteta te osigurati da se osjećaji pojave na razini koja podupire organizirano ponašanje, tako da se željene posljedice jave kod roditelja i djeteta. S javljanjem povoljnih posljedica za dijete dolazi do aktivacije roditeljevih emocija, njihove uključenosti i regulacije, odnosno procesa koji osiguravaju pojavljivanje emocija čak i kad su posljedice po dijete u neskladu s izravnim dobitima za roditelja. Kontrola vlastitih emocija roditelja uključuje svjesnost i razumijevanje emocija, procjenu učinaka emocija kad se one pokažu te kontrolu, odnosno razvoj kognitivnih, afektivnih i ponašajnih načina doživljavanja i izražavanja emocija (Dix, 1991). Unatoč interesu za razvoj dječje regulacije emocija (Eisenberg i sur., 1996; Eisenberg i sur., 2003; Martini, Root i Jenkins, 2004) roditeljsko je reguliranje emocija i istraživanje emocionalne izražajnosti manje zastupljeno u istraživanjima.

Emocionalnu izražajnost autori različito definiraju. Gross i John (1997, str. 435) navode kako ona predstavlja "ponašajne promjene povezane s emocionalnim iskustvom". Kring, Smith i Neale (1994) su utvrdili kako je konstrukt emocionalne izražajnosti jednodimenzionalan i opisuju ga kao individualne razlike u stupnju u kojem ljudi otvoreno izražavaju svoje emocije "bez obzira na vrstu emocija ili vrednovanje jesu li ugodne ili neugodne" (Kring i sur., 1994, str. 934). Nasuprot tomu, Gross i John (1997) emocionalnu izražajnost vide kao trodimenzionalan konstrukt koji obuhvaća pozitivnu i negativnu izražajnost emocija te snagu

impulsa, no ovako je definirana emocionalna izražajnost u visokoj korelaciji ($r=.78$, $p<.01$) s jednodimenzionalnim konstruktom Kringa i suradnika (1994).

Kvaliteta emocionalne klime u obitelji ovisi o emocionalnoj izražajnosti roditelja (Eisenberg i sur., 2003; Halberstadt, Crisp i Eaton, 1999). Halberstadt, Fox i Jones (1993, str. 50) navode kako emocionalna izražajnost predstavlja "komunikacijski stil koji je osoba usvojila na osnovu socijalnih normi i vrijednosti vlastite referentne grupe" te osim internalnoga emocionalnog stanja osobe predstavlja kombinaciju emocionalnih stanja, znanja o iskazanim pravilima te motivacije i sposobnosti kontrole vlastita izražavanja. Emocionalna se izražajnost mjeri na dva načina: (1) kao pozitivna i negativna emocionalna izražajnost tijekom interakcije s djetetom i (2) kao generalna tendencija emocionalne izražajnosti tijekom interakcija u obitelji (Halberstadt i sur., 1999). Upitnik emocionalne izražajnosti u obitelji (Halberstadt, Casiddy, Stifter, Parke i Fox, 1995a) mjeri učestalost pojavljivanja emocionalne izražajnosti tijekom različitih pozitivnih i negativnih događaja koji se javljaju u obiteljskom okruženju, a odnosi se na samoizražavanje emocija vezano uz aktivnost, akciju ili događaj. Mjere individualne emocionalne izražajnosti pokazuju varijacije vezane uz socijalne odnose članova obitelji, pa je Halberstadt iz mjere *emocionalne izražajnosti u obitelji* razvila mjeru *individualne samoizražajnosti emocija u obitelji*, kojom se mjeri učestalost individualne emocionalne izražajnosti u obiteljskom okruženju (Halberstadt, Cassidy, Stifter, Parke i Fox, 1995b; Halberstadt i sur., 1999). Upravo će mjera individualne emocionalne izražajnosti u obitelji biti korištena u ovom istraživanju.

Pozitivna se emocionalna izražajnost odnosi na primjerice izražavanje zahvalnosti ili divljenja, dok negativna izražajnost uključuje pokazivanje emocija tuge, prijetnje i/ili ljutnje. Brojna istraživanja navode kako su dječja regulacija emocija i obiteljski utjecaji dvosmjerni procesi, kao i odnos između problematičnog ponašanja djeteta i roditeljskih stresnih reakcija (Eisenberg i sur., 1996; Eisenberg i sur., 2003; Morris, Silk, Steinberg, Myers i Robinson, 2007). Williford, Calkins i Keane (2007) navode kako roditeljski stres utječe na konzistentnost i prikladnost ponašanja prema djetetu, što se odražava na emocionalni kontekst u kojem se roditelji ponašaju prema djetetu. Stoga autorice smatraju kako je radi razumijevanja utjecaja roditeljskog stresa na ponašanje roditelja važno zahvatiti emocionalni kontekst.

Webster-Stratton (1990) je upozorila na važnost razvijanja kompleksnijih modela koji će uključivati mikrosocijalne analize izravnih i neizravnih utjecaja različitih stresora i njihovih kumuliranih efekata na obiteljsku interakciju, postupanje roditelja i prilagodbu djece. Istraživanja ističu dvosmjernost povezanosti osobnih, individualnih činitelja roditelja sa stresom koji se češće ispituju kao posrednici između stresa i roditeljskog postupanja (Davidov i Grusec, 2006).

Izražavanje emocija i njihova regulacija se odražavaju na emocionalnu klimu u obitelji te su posljedica izloženosti stresu i prilagodbe roditelja, a moguće ih je

razmatrati i kao prediktore stresa i prilagodbe roditelja (Baker, Heller i Henker, 2000). Brojna su istraživanja emocionalne izražajnosti roditelja vezana uz ishode po djecu i socijalnu te emocionalnu kompetentnost djece, no rijetka povezuju emocionalnu izražajnost majki s njihovim doživljajem stresa. Stoga se ovo istraživanje bavi prediktorima roditeljskog stresa i u slijedećim su poglavljima prikazana dva odabrana individualna obilježja, emocionalna izražajnost i roditeljska kompetentnost majki te njihova moguća uloga u objašnjenju roditeljskog stresa. Samoprocjene emocionalne izražajnosti obuhvaćaju pozitivnu i negativnu emocionalnu izražajnost, dok samoprocjene kompetentnosti majki obuhvaćaju zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge i samoprocjenu roditeljske efikasnosti majki.

Cilj je istraživanja bio, dakle, utvrditi doprinos *samoprocjena roditeljske kompetentnosti* i *emocionalne izražajnosti majki* u objašnjenju intenziteta roditeljskog stresa majki šestogodišnjaka te ispitati potencijalni medijacijski učinak odabranih individualnih obilježja roditelja na povezanost između sociodemografskih obilježja i intenziteta roditeljskoga stresa majki šestogodišnjaka. Doprinos se ispitivanih varijabli razmatrao uz kontrolu sociodemografskih obilježja majki i djeteta.

Metoda

Sudionici

U ispitivanju je sudjelovalo 329 majki šestogodišnjaka. Obuhvaćeno je 190 majki djece u redovnom programu vrtića Grada Zagreba te 139 majki djece koja pohađaju predškolu, ali nisu pohađala predškolsku ustanovu. Prosječna dob majki iznosi 35.31 godinu, a varira u rasponu od 25 do 50 godina. Prosječna je dob njihove djece šest godina i osam mjeseci. Većina majki u uzorku živi u cjelovitim obiteljima (92.4%). Članovi domaćinstva su većinom samo roditelji i djeca (78%), a u manjem su broju obitelji proširene bakama i djedovima (20.7%). U obrazovnoj strukturi majki prevladava srednji i viši/visoki stupanj naobrazbe (Tablica 1.), a većina je majki (78.2%) i očeva (90%) stalno zaposlena. Prosječni prihod po članu obitelji u kunama iznosi $M=1.867,40$ ($SD=1.150,18$). Sociodemografski su podaci prikazani u Tablici 1.

Tablica 1. Sociodemografska obilježja uzorka

		N	%
Spol	majke dječaka	168	52.7
	majke djevojčica	151	47.3
Broj djece u obitelji mlađe od 18 godina	jedno (1)	59	19.0
	dvoje (2)	154	49.7
	troje (3)	71	22.9
	četvero (4)	14	4.5
	petero (5)	5	1.6
	≥ šestero (6)	7	2.3
Stupanj obrazovanja majke	OŠ	28	8.7
	KV/VKV	14	4.3
	SSS	184	57.0
	VŠS/VSS i više	97	30.0
Radni status majke	nezaposlena	70	21.8
	zaposlena	251	78.2
Prihod po članu obitelji (u kunama)	500,00	60	19.2
	1.500,00	150	47.9
	2.500,00	64	20.4
	3.500,00	11	3.5
	4.500,00	23	7.3
	5.500,00	5	1.6

Instrumenti

Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa (Profaca i Arambašić, 2004) omogućuje identifikaciju izvora i intenziteta roditeljskog stresa. Originalna verzija upitnika sadrži 65 tvrdnji koje se odnose na različite izvore stresa, a njihovom se procjenom od strane sudionika istraživanja dobiva podatak o intenzitetu stresa. Uvidom u sadržaj subskala Upitnika izvora i intenziteta roditeljskog stresa (Profaca i Arambašić, 2004) pretpostavljeno je 13 izvora roditeljskog stresa koji se odnose na tri šire skupine: 1) karakteristike djeteta (zahtjevnost djeteta, neprilagođenost djeteta, zdravlje djeteta); 2) interakciju roditelja i djeteta (neispunjena očekivanja, vezanost za dijete, discipliniranje djeteta, komunikacija s djetetom) i 3) karakteristike roditelja i njegovu socijalnu mrežu (nedostatak podrške, nekompetencija, ograničenja roditeljske uloge, odnosi sa supružnikom, materijalna situacija i zahtjevi drugih uloga). Svaka od 13 subskala ima pet tvrdnji. Roditelj na skali Likertova tipa izabire jedan od četiri predložena odgovora prema tome u kojoj mjeri smatra da su situacije navedene u tvrdnjama za njih teške, uznemirujuće ili stresne. Odgovori variraju u rasponu od 0 do 3, a znače sljedeće: 0 – situacija mi nije teška, uznemirujuća, stresna; 3 – situacija je za mene jako uznemirujuća, teška, stresna. Majke procjenjuju stresnost samo onih izvora stresa koje doživljavaju, a upitnik je konstruiran za roditelje djece predškolske dobi. Mogući rezultat na

svakoj od subskala je od 0 do 15. Ukupan se rezultat formira kao jednostavni zbroj skalnih vrijednosti, kreće se u rasponu od 0 do 195, a viši ukupan rezultat upućuje na veći intenzitet roditeljskog stresa. U ovom su istraživanju rezultati prikazani kao prosječne skalne vrijednosti (ukupan rezultat podijeljen s brojem čestica) za subskale i upitnik u cjelini (Tablica 2.).

Profaca i Arambašić (2004) izvještavaju o zadovoljavajućim metrijskim karakteristikama upitnika te o opravdanosti izražavanja jedinstvenog rezultata na skali. U ovom istraživanju koeficijent Cronbach alfa varira od .67 za subskalu vezanost za dijete, do .84 za subskalu zahtjevi drugih uloga, dok za upitnik u cjelini iznosi .97 (Tablica 2.).

Skala samoprocjene kompetentnosti roditelja (Gibaud-Walston i Wandersman, 1978; Sanders i Wooley, 2005) obuhvaća zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge i samoprocjenu roditeljske efikasnosti u ulozi roditelja. Subskala zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge sastoji se od devet tvrdnji, a teorijski se raspon rezultata kreće od 9 do 45. Subskala efikasnosti u ulozi roditelja sadrži sedam tvrdnji te je teorijski raspon rezultata od 7 do 42. Skala je Likertova tipa, pri čemu sudionici procjenjuju stupanj slaganja na skali od šest stupnjeva (*1 – izrazito se slažem, 6 – izrazito se ne slažem*). Konačan se rezultat formira kao jednostavna suma subskalnih vrijednosti, uz prethodno inverziranje rezultata na subskali zadovoljstva, tako da viši rezultat na skali ukupno upućuje na veću roditeljsku kompetentnost, a na subskalama veću samoefikasnost i veće zadovoljstvo roditeljskom ulogom.

Većina autora tretira rezultate na subskalama *Skale samoprocjene kompetentnosti roditelja* kao zasebne mjere roditeljske kompetentnosti (Sanders i Woolley, 2005). Pouzdanost izražena koeficijentom pouzdanosti tipa Cronbach alfa u ovom istraživanju iznosi .70 za subskalu efikasnosti, .71 za subskalu zadovoljstva te za upitnik u cjelini .72. Faktorska struktura dobivena analizom glavnih komponenata uz Varimax-rotaciju, u potpunosti odgovara onoj koju predlažu autori i pri tom objašnjava 34.34% varijance ukupnog rezultata.

Upitnik emocionalne izražajnosti u obitelji (Halberstadt i sur., 1995a) mjeri učestalost izražavanja emocija tijekom različitih događaja u obiteljskom okruženju, a odnosi se na emocionalnu samoizražajnost vezanu uz aktivnost, akciju ili događaj.

Skala je Likertova tipa, sadrži 40 tvrdnji na kojima roditelji odgovaraju koliko često izražavaju osjećaje tijekom svake od navedenih situacija u njihovoj obitelji i procjenjuju učestalost na skali od devet stupnjeva. Provedenom je faktorskom analizom glavnih komponenata i Varimax-rotacijom potvrđena dvofaktorska struktura skale te su 22 tvrdnje usmjerene na pozitivnu emocionalnu samoizražajnost u obitelji, a 18 na negativnu emocionalnu samoizražajnost odrasle osobe u obiteljskom okruženju. Rezultat se formira kao suma skalnih vrijednosti na

pojedinoj subskali, pri čemu viši rezultat na skali upućuje na veći stupanj pozitivne izražajnosti i veći stupanj negativne emocionalne izražajnosti u obitelji. Teorijski raspon rezultata za pozitivnu izražajnost emocija iznosi od 22 do 198, a za negativnu od 18 do 162.

Pouzdanost izražena koeficijentom pouzdanosti tipa Cronbach alfa u istraživanjima se kreće od .85 do .94 za subskele pozitivne i negativne emocionalne izražajnosti (Halberstadt i sur., 1995a). U ovom su istraživanju pouzdanosti neznatno niže od onih koje navode autori za negativnu emocionalnu izražajnost. Za subskalu pozitivne emocionalne izražajnosti Cronbach alfa iznosi .86, a za subskalu negativne emocionalne izražajnosti .81. Faktorska struktura u ovom istraživanju dobivena analizom glavnih komponenata sa zadanim brojem komponenata (2) i Varimax-rotacijom sasvim odgovara onoj koju predlažu autori, a postotak objašnjene varijance je 30.07%.

Postupak

Istraživanje je dio opširnijeg istraživanja koje se bavilo odrednicama roditeljskoga ponašanja te medijacijskim učincima individualnih obilježja roditelja između roditeljskog stresa i roditeljskih odgojnih postupaka (Delale, 2009). Provedeno je u razdoblju od ožujka do srpnja 2007. godine na području Grada Zagreba. Podaci su prikupljeni na tri načina: grupno u 11 vrtića i u prostorima gdje se odvijala predškola, u tri osnovne škole tijekom upisa djece u prvi razred osnovne škole te individualno.

Ispitivanje je bilo anonimno i dobrovoljno, realizirano uz dozvolu Grada Zagreba i u dogovoru s ravnateljima i djelatnicima vrtića i škola. Većina je ispitivanja provedena na tematskim roditeljskim sastancima vezanim uz polazak u školu, u skupinama od prosječno 8 sudionica, pri čemu je broj varirao od 3 do 15, te iznimno 35 roditelja. Tijekom individualne je primjene vraćeno 73% podijeljenih upitnika, a postotak je vraćanja upitnika, kao i odaziv roditelja varirao ovisno o ustanovi u kojoj je istraživanje provedeno (od 30% do 90%). Osim što je izuzetno mali odaziv bio u vrtićima u kojima su majke pozvane isključivo radi ispitivanja, nisu uočene nikakve pravilnosti u odazivu ili vraćanju upitnika koje bi mogle ugroziti valjanost podataka. Ukupno je 220 (66.9%) sudionica sudjelovalo u grupnoj, a 109 (33.1%) u individualnoj primjeni. Nisu utvrđene statistički značajne razlike u ispitivanim varijablama s obzirom na to je li istraživanje bilo grupno ili individualno te je opravdano sve podatke obuhvatiti zajedno. Ispitivanje su provodili voditelj istraživanja i trenirani anketari, studenti završnih godina Studijskog centra socijalnog rada iz Zagreba.

Rezultati

Doživljaj izvora i intenziteta roditeljskog stresa majki

U Tablici 2. prikazani su rezultati na *Upitniku izvora i intenziteta roditeljskog stresa* za pojedinačne skupine izvora roditeljskog stresa i upitnik u cjelini, prikupljeni na uzorku majki šestogodišnjaka.

Tablica 2. Deskriptivni podaci za Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa (N=329)

Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa	M	SD	z^a	Cronbach alpha	Indeks asimetričnosti	Indeks spljoštenosti
Karakteristike djeteta	0.81	0.61	2.12**		0.74	-0.26
Zahtjevnost djeteta	0.87	0.64		.69	0.56	-0.48
Zdravlje djeteta	0.82	0.78		.80	1.02	0.12
Neadaptiranost djeteta	0.75	0.65		.70	0.90	0.25
Interakcija djeteta-roditelj	0.98	0.56	1.56**		0.40	-0.72
Vežanost za dijete	1.08	0.64		.67	0.56	-0.09
Komunikacija s djetetom	1.07	0.74		.80	0.46	-0.55
Discipliniranje djeteta	1.04	0.67		.75	0.41	-0.49
Neispunjena očekivanja	0.73	0.59		.73	0.67	-0.38
Karakteristike roditelja i njegove socijalne mreže	0.72	0.57	2.17**		0.74	-0.36
Zahtjevi drugih uloga	0.86	0.77		.84	0.66	-0.62
Nedostatak podrške	0.76	0.71		.72	0.88	-0.12
Nekompetencija	0.74	0.71		.83	0.89	-0.19
Ograničenja roditeljske uloge	0.69	0.64		.79	0.92	0.33
Materijalna situacija	0.66	0.66		.82	0.92	-0.08
Odnosi sa supružnikom	0.61	0.63		.80	1.06	0.61
Ukupan intenzitet stresa	0.82	0.54	2.22**	.97	0.58	-0.60

** $p < .01$; ^aKolmogorov-Smirnov test

S obzirom na raspon odgovora na tvrdnjama upitnika (od 0 do 4) majke postižu rezultate u donjem dijelu raspona ($M=0.82$, $SD=0.54$), što upućuje da doživljavaju blagi *roditeljski stres*. Dobiveni prosječni skalni rezultat pokazuje kako je intenzitet stresa majki između *0 – situacija mi nije teška* i *1 – situacija je za mene malo uznemirujuća* (Tablica 2.). Najslabiji je roditeljski stres vezan uz izvore stresa koji proizlaze iz karakteristika roditelja i njegove socijalne mreže, primjerice na subskali Odnosi sa supružnikom. Najveći je intenzitet stresa vezan uz interakciju roditelj-dijete, primjerice uz subskalu Vežanost za dijete. Sve su distribucije rezultata pozitivno asimetrične. S obzirom da je roditeljski stres po definiciji odbijajuća psihološka reakcija na zahtjeve roditeljstva i doživljava se kao negativan osjećaj prema sebi i djetetu (Deater-Deckard, 1998; Profaca i Arambašić, 2004) te

da su ovim istraživanjem obuhvaćene majke iz opće populacije majki predškolaca koje ne doživljavaju posebne teškoće ni u jednom od triju područja izvora roditeljskog stresa, bilo je očekivano da će se pokazati kako su majke izložene blagom intenzitetu roditeljskog stresa. Naime, majke najčešće nisu pod visokim roditeljskim stresom u svakodnevnom životu. Navedeno potvrđuju rezultati istraživanja Proface i Arambašić (2004) u kojem je, u uzorku 193 majke predškolske djece, prosječni skalni rezultat iznosio $M=0.86$. Prosječni je skalni rezultat u ovom istraživanju ($M=0.82$) neznatno manji od dobivenog u istraživanju Proface i Arambašić (2004), nije statistički značajno različit ($t=1.68$, $p>.05$) i još je uvijek u istoj kategoriji procjene. Distribucija intenziteta roditeljskog stresa odstupa od potpune simetrije i u drugim istraživanjima (Deater-Deckard i Scarr, 1996), pri čemu je prisutno veće gomilanje rezultata u području manjeg intenziteta stresa. U Tablici 2. je vidljivo kako su odstupanja distribucija u ovom istraživanju mala. Kada su odstupanja distribucije od normalne ekstremna, korištenje parametrijske statistike i daljnjih regresijskih analiza daju neprihvatljive rezultate (Aron i Aron, 1994; Warner, 2007). Pritom varijable za koje je dobiven značajan Kolmogorov-Smirnov test nisu normalizirane prije daljnjih postupaka jer se time otežava interpretacija povezanosti među varijablama (Warner, 2007).

U svrhu su provjere potrebe za korištenjem različitih skupina izvora roditeljskoga stresa kao kriterijskih varijabli u ovom istraživanju utvrđene korelacije intenziteta stresa majki izraženih na trima podskupinama izvora roditeljskoga stresa i ukupnog rezultata *Upitnika izvora i intenziteta roditeljskoga stresa*. Karakteristike djeteta kao izvor stresa su visoko i značajno povezane s Interakcijom roditelja i djeteta ($r=.86$, $p<.01$) i s Karakteristikama roditelja i socijalne mreže ($r=.80$, $p<.01$). Visoka je i povezanost Interakcije roditelja i djeteta s Karakteristikama roditelja i socijalne mreže ($r=.85$, $p<.01$). Izrazito visoke korelacije svih triju skupina izvora stresa s ukupnim rezultatom (korelacija s karakteristikama djeteta $r=.92$, $p<.01$; s Interakcijom roditelja i djeteta $r=.95$, $p<.01$ i s Karakteristikama roditelja i socijalne mreže $r=.96$, $p<.01$) upućuju na zaključak kako je opravdano koristiti isključivo ukupan rezultat na *Upitniku izvora i intenziteta roditeljskog stresa* kao kriterijsku varijablu.

Emocionalna izražajnost u obitelji i samoprocjene kompetentnosti u ulozi roditelja

Prosječni rezultati na *Upitniku emocionalne izražajnosti u obitelji* (Halberstadt i sur., 1995a) iznose u ovom istraživanju $M=163.47$, ($SD=19.61$) za pozitivnu i $M=83.59$, ($SD=19.33$) za negativnu izražajnost majki. Utvrđeno je kako majke statistički značajno češće pozitivno izražavaju emocije nego negativno ($t=53.55$, $p<.01$). To je jasnije vidljivo iz prosječnih skalnih rezultata dobivenih dijeljenjem aritmetičke sredine s brojem tvrdnji, koji za pozitivnu izražajnost iznosi $M=7.34$ ($SD=0.93$), a za negativnu iznosi $M=4.56$ ($SD=1.13$), na skali od 1 - uopće ne do 9 - izrazito često. U istraživanju Halberstadt i suradnika (1995b) prosječna skalna vrijednost za pozitivnu izražajnost majki iznosi $M=7.26$, ($SD=0.83$), za negativnu

$M=4.41$ ($SD=1.22$), a emocionalna izražajnost i majki i očeva također je značajno češće pozitivna nego negativna. Budući da u Hrvatskoj nije do sada primjenjivan ovaj upitnik, rezultati potvrđuju autorove navode kako je isti prihvatljiva mjera samoizražajnosti odraslih bez obzira primjenjuje li se u drugim kulturama ili s obzirom na neki drugi oblik stratifikacije uzorka.

Primjenom *Skale samoprocjene kompetentnosti roditelja* (Gibaud-Walston i Wandersman, 1978; Sanders i Wooley, 2005), na subskali Roditeljske efikasnosti u ulozi roditelja prosječna vrijednost iznosi $M=31.93$ ($SD=5.25$) u okviru teorijskoga raspona rezultata od 7 do 42, a prosječni skalni rezultat iznosi $M=4.61$ ($SD=0.72$). Na subskali procjene Zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge $M=39.53$ ($SD=6.68$), u okviru teorijskog raspona rezultata od 9 do 45, dok prosječni skalni rezultat iznosi $M=4.38$ ($SD=0.75$). Navedeno upućuje na visoku samoprocjenu zadovoljstva majki ispunjavanjem roditeljske uloge i efikasnost majki u ulozi roditelja. Rezultati su na subskali Zadovoljstva normalno distribuirani, dok je subskala Efikasnosti blago negativno asimetrična (Kolmogorov-Smirnov test; $z=1.58$, $p<.05$). Prosječni rezultati na subskali Roditeljske efikasnosti u istraživanju Sanders i Woolley (2005) na uzorku 124 majke djece u dobi od dvije do osam godina neznatno su niži u općoj populaciji ($M=28.98$, $SD=5.09$) i u kliničkom uzorku ($M=27.29$, $SD=5.29$), u odnosu na dobivene rezultate u našem istraživanju. Rezultati u istraživanju 63 obitelji s djecom između dvije i pet godina (Markie-Dadds i Sanders, 2006) obuhvaćaju skupine majki prije i poslije intervencija namijenjenih roditeljima djece s poremećajima u ponašanju. Zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge kreće se od 32.25 ($SD=6.81$) prije intervencija, a dostiže 41.08 ($SD=4.94$) za majke koje su prošle kroz program intervencija. Efikasnost se u ulozi roditelja u istraživanju Markie-Dadds i Sanders (2006) kreće od 27.58 ($SD=3.40$) prije intervencija, a iznosi 31.42 ($SD=2.87$) za majke koje su prošle kroz program intervencija.

Međukorelacija pozitivne i negativne emocionalne izražajnosti majki ($r=.18$, $p<.01$) te povezanost samoprocjene efikasnosti majke u ulozi roditelja i zadovoljstva majke ispunjavanjem roditeljske uloge ($r=.17$, $p<.01$) u ovom istraživanju pokazuju kako se radi o značajnoj, ali niskoj povezanosti varijabli, odnosno o različitim konstruktima.

Doprinos individualnih obilježja majki objašnjenju intenziteta roditeljskog stresa majki

U Tablici 3. prikazani su Pearsonovi koeficijenti korelacija (osim za varijablu obrazovanje majke) između ispitivanih varijabli. Ukupan je doživljaj intenziteta stresa majki nisko, ali značajno povezan sa spolom djeteta i brojem djece u obitelji. Veći intenzitet stresa imaju majke dječaka te majke koje imaju manje djece. Dobiveni rezultati upućuju na postojanje značajne veze između individualnih obilježja majki vezanih uz emocionalnu izražajnost u obitelji i doživljaj roditeljske

kompetentnosti s doživljajem intenziteta roditeljskog stresa. Negativna izražajnost umjereno i značajno korelira s intenzitetom stresa majki, a majke koje navode kako u većoj mjeri negativno izražavaju emocije, istodobno iskazuju veći doživljaj intenziteta roditeljskog stresa. Samoprocjena zadovoljstva majki ispunjavanjem roditeljske uloge i efikasnosti majki u ulozi roditelja također su umjereno i značajno povezane s doživljajem intenziteta roditeljskog stresa, dok veći intenzitet roditeljskog stresa doživljavaju manje efikasne majke i manje zadovoljne roditeljskom ulogom.

Tablica 3. Korelacije između ispitanih varijabli

Varijable	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Ukupan stres	-								
2. Dječak - djevojčica	-.13*	-							
3. Broj djece	-.14*	.03	-						
4. Obrazovanje majke ^a	.05	-.04	-.13*	-					
5. Radni status majke	.03	.07	-.18**	.30**	-				
6. Prihod	-.07	-.01	-.23**	.52**	.28**	-			
7. Pozitivna emoc. izražajnost	-.04	-.06	.00	.04	.00	.09	-		
8. Negativna emoc. izražajnost	.30**	-.06	-.06	.10	.08	.16**	.18*	-	
9. Zadovoljstvo ispunjavanjem uloge	-.43**	.04	.00	.19**	.04	.23**	.09	-.26**	-
10. Efikasnost u ulozi roditelja	-.22**	.09	.14*	-.05	-.02	-.09	.16**	-.13*	.17**

* $p < .05$; ** $p < .01$

^a - za varijablu su izračunati Spearmanovi koeficijenti korelacije, odnosno Kendallov Tau za povezanost sa spolom i radnim statusom majke

S obzirom da je utvrđena povezanost doživljaja intenziteta stresa majki s njihovom negativnom emocionalnom izražajnosti i doživljajem roditeljske kompetentnosti, istraživanjem se pokušalo ispitati doprinose li ove varijable i u kojoj mjeri objašnjenju roditeljskoga stresa. U tu je svrhu provedena hijerarhijska regresijska analiza u kojoj je kriterijska varijabla roditeljski stres. Prediktorske su varijable uvedene u dva koraka. U prvom su koraku uvedene kontrolne, sociodemografske varijable: spol djeteta, broj djece u obitelji, stupanj obrazovanja i radni status majke te prosječni mjesečni prihod kućanstva. U drugom su koraku uvedena individualna obilježja majki: pozitivna i negativna emocionalna izražajnost te roditeljska kompetentnost (zadovoljstvo i efikasnost). Rezultati su prikazani u Tablici 4.

Tablica 4. Rezultati hijerarhijske regresijske analize sociodemografskih varijabli i individualnih obilježja majki u objašnjenju roditeljskog stresa

Prediktori	β	R ²	ΔR^2
1. korak		.05*	
Spol djeteta	-.13		
Broj djece u kućanstvu	-.16*		
Obrazovanje majke	.07		
Radni status majke	.03		
Prihod	-.15		
2. korak		.27**	.22*
Spol djeteta	.09		
Broj djece u kućanstvu	-.12		
Obrazovanje majke	.12		
Radni status majke	.04		
Prihod	-.12		
Pozitivna emocionalna izražajnost	-.03		
Negativna emocionalna izražajnost	.19**		
Zadovoljstvo	-.36**		
Efikasnost	-.11		
		F _{9,212} =8.5**	

* p < .05; ** p < .01

Rezultati regresijske analize pokazuju kako su sociodemografske varijable značajan prediktor roditeljskoga stresa i objašnjavaju 5.2% varijance intenziteta roditeljskog stresa majki. Objašnjenju roditeljskog stresa jedino samostalno pridonosi varijabla broj djece u kućanstvu. Uvođenjem je individualnih obilježja majki u drugom koraku objašnjeno dodatnih 22.2% varijance kriterija. Značajnim su se samostalnim prediktorima pokazali negativno izražavanje emocija majki i osjećaj zadovoljstva majki u ulozi roditelja. Ukupna količina objašnjene varijance sociodemografskim varijablama i svim individualnim obilježjima roditelja iznosi 27.4% varijance roditeljskog stresa.

Dodavanjem individualnih obilježja roditelja u drugom koraku u model predviđanja roditeljskog stresa, β -koeficijent se za varijablu ukupan broj djece u kućanstvu smanjuje i postaje statistički neznačajan. Ovaj rezultat upućuje na mogućnost da je broj djece u obitelji povezan s roditeljskim stresom i neizravno, preko povezanosti sa zadovoljstvom majki roditeljskom ulogom i njihovom negativnom emocionalnom izražajnošću te da ova dva individualna obilježja majki imaju funkciju medijacijske varijable u predviđanju roditeljskoga stresa. Međutim,

zadovoljstvo majki i negativna emocionalna izražajnost nisu povezane s brojem djece u obitelji (Tablica 3.), što je jedan od preduvjeta za medijacijski učinak varijable (Baron i Kenny, 1986). S obzirom na navedeno, medijacijski učinak odabranih individualnih obilježja majki na povezanost između sociodemografskih obilježja i intenziteta roditeljskog stresa majki šestogodišnjaka nije utvrđen.

Rasprava

Rezultati doživljaja izvora i intenziteta roditeljskoga stresa u ovom istraživanju upućuju na izloženost blagom roditeljskom stresu majki djece predškolske dobi na uzorku u općoj populaciji, a slični su rezultati dobiveni i u drugim istraživanjima (Deater-Deckard i Scarr, 1996; Profaca i Arambašić, 2004). S obzirom da se ne radi o stratificiranom uzorku majki predškolske djece, primjerice s obzirom na karakteristike djeteta, te da je po definiciji roditeljski stres uznemirujući osjećaj povezan sa zahtjevima roditeljske uloge (Profaca, 2002; Profaca i Arambašić, 2004), rezultati su u skladu s očekivanjima.

U nekim se istraživanjima samoprocjene roditeljske kompetentnosti zasebno koristi subskala Roditeljske samoefikasnosti (Sanders i Wooley, 2005), a u nekima kompletna skala koja obuhvaća i zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge (Markie-Dadds i Sanders, 2006; Pisterman i sur., 1992). Rezultati u ovom istraživanju, prikupljeni u uzorku majki koje nisu bile uključene u intervencije, upozoravaju na procijenjeno visoko zadovoljstvo majki ispunjavanjem roditeljske uloge te na visoku procijenjenu efikasnost majki u ulozi roditelja.

Jedini je značajan prediktor među sociodemografskim varijablama u ovom istraživanju broj djece u kućanstvu mlađe od 18 godina. Neočekivano je da su majke u obiteljima s manjim brojem djece pod većim intenzitetom roditeljskog stresa. Uobičajeno je da se s većim brojem djece povećava roditeljski stres, pri čemu se navedeno najčešće interpretira time što je broj interakcija roditelja i pojedinoga djeteta manji (Martin i Colbert, 1996; Ostberg i Hagekull, 2000; Pinderhughes, Dodge, Bates, Pettit i Zelli, 2000; Warfield, 2005). Veći su zahtjevi na roditelja, a također i manje financijske mogućnosti obitelji s većim brojem djece. Nekoliko je razloga kojima bi se dobiveni rezultat mogao objasniti. Veći broj interakcija među braćom i sestrama mogu smanjiti količinu zahtjeva na roditelje. Osim toga, 20.7% obitelji u ovom uzorku živi s bakama i djedovima, 7% očeva i 0.6% majki je umirovljeno, a 21.8% majki nije zaposleno, čime je u uzorku velik broj obitelji u kojima majke imaju dodatne izvore podrške članova uže ili šire obitelji. Također je moguće da obitelji s jednim djetetom nisu odlučile imati veći broj djece upravo zbog nepovoljnih okolnosti u obitelji ili izloženosti stresu općenito. Kako to nadilazi predmet ovog istraživanja, svakako bi bilo vrijedno dodatno istražiti i provjeriti u budućim istraživanjima.

Ovim se istraživanjem nije potvrdio nalaz ranijih istraživanja o povezanosti nezaposlenosti i nižih roditeljskih prihoda s većim intenzitetom roditeljskoga stresa (Lavee, Sharlin i Katz, 1996; Pipp-Siegel, Sedey i Yoshinaga Itano, 2002). Moguće je to odraz neujednačenosti broja sudionika istraživanja prema kategorijama radnoga statusa jer je proporcija nezaposlenih majki značajno manja u usporedbi sa zaposlenima. Dobiveni rezultat može biti posljedica velikog broja majki u uzorku s relativno sigurnim zaposlenjima. Osim toga, dosadašnja istraživanja pokazuju važnost percepcije nesigurnosti posla, osim podataka o radnom statusu (Parke i sur., 2002). Visoka razina stresa izazvana nepovoljnim socioekonomskim prilikama negativno utječe na roditeljsko kognitivno i emocionalno procesiranje (Dix, 1991). I u drugim su se istraživanjima (Gelfand, Teti i Radin Fox, 1992; King, King, Rosenbaum i Goffin, 1999; Profaca, 2002) demografske karakteristike pokazale manje važnim prediktorima doživljaja roditeljskog stresa od individualnih obilježja roditelja. Primjerice, u istraživanju roditeljskoga stresa kod depresivnih i nedeprativnih majki djece od 3 do 13 mjeseci (Gelfand i sur., 1992) najbolji je prediktor roditeljskoga stresa bio temperament djeteta. Prediktori su roditeljskog stresa kod depresivnih majki bili razina depresivnosti, temperament djeteta i neusuglašenost supružnika, dok su kod nedeprativnih majki značajni prediktori bili temperament djeteta i demografske varijable: dob djeteta, edukacija majke i prihod u obitelji. Također, navedene su sociodemografske varijable povezane samo s izvorima stresa vezanim uz obilježja roditelja, a nisu značajno povezane s ukupnim intenzitetom roditeljskog stresa.

U istraživanju roditelja djece predškolskog uzrasta u Hrvatskoj Profaca (2002) je utvrdila kako osobni i okolinski činitelji kao prediktori objašnjavaju 12.3% varijance stresa majke mjenog upitnikom korištenim i u ovom istraživanju, pri čemu su značajni prediktori eksternalnost majke i obiteljska podrška. Dob majke, obrazovanje i zaposlenost, broj odraslih i broj djece u obitelji, spol i dob djeteta u odabranom skupu prediktora u Profacinu istraživanju (2002) nisu značajno pridonijeli objašnjenju roditeljskoga stresa. U istraživanju Kinga i suradnika (1999) u uzorku roditelja djece s neurorazvojnim poremećajima doživljaj se stresa predviđa u većoj mjeri subjektivnom percepcijom i evaluacijom životnih događaja roditelja (percepcijom njegovatelja, ponašanjem djeteta i primljenom socijalnom podrškom), nego li sociodemografskim varijablama.

Zanimljiv je rezultat ovog istraživanja 22.2% varijance roditeljskoga stresa objašnjenih individualnim obilježjima majki, što predstavlja veliki dio ukupne varijance intenziteta roditeljskoga stresa majki. Belsky (1984) u okviru procesnog modela odrednica roditeljskog ponašanja navodi kako je roditeljsko ponašanje izravno pod utjecajem individualnih obilježja roditelja i djeteta, širega socijalnog konteksta u kojem se odvija odnos roditelja i djeteta te međusobnih odnosa tih utjecaja. Obilježja su roditelja pritom teoretski najutjecajnije odrednica roditeljstva jer utječu na roditeljsko ponašanje izravno i neizravno, preko šireg konteksta u kojem se odvija odnos roditelja i djeteta. Također su stabilnije i trajnije prirode od

roditeljske podrške i izvora stresa. Stoga se mogao očekivati doprinos individualnih obilježja roditelja i u objašnjenju doživljaja roditeljskog stresa. Veću bi količinu objašnjene varijance roditeljskog stresa bilo moguće tražiti u nizu drugih varijabli koje se prema modelu Belskog (1984) odnose na osobne resurse i obilježja majki, obilježja djeteta i kontekstualnu podršku, kao i u varijablama vezanim uz reguliranje emocija i socijalnu kogniciju majki i djece.

Veća je negativna izražajnost majki povezana s većim intenzitetom doživljenoga stresa te se može reći kako je kod majki koje češće doživljavaju stres češća negativna izražajnost, dok pozitivna emocionalna izražajnost u obitelji nije povezana s intenzitetom stresa majki. Brojni autori navode kako o emocionalnoj izražajnosti roditelja ovisi kvaliteta emocionalne klime u obitelji (Eisenberg i sur., 2003; Halberstadt i sur., 1999). Očekivano je da se uvriježenim obrascima ponašanja i doživljavanja emocionalna izražajnost može povećati, odnosno smanjiti intenzitet stresa koji doživljavaju roditelji. Ovim je istraživanjem to potvrđeno za negativno izražavanje emocija, međutim, pozitivna emocionalna izražajnost majki nije povezana s intenzitetom doživljenoga roditeljskog stresa. Jedno od mogućih objašnjenja nalazimo u literaturi iz područja emocionalne dobrobiti. Larsen (2009) opisuje odvojene aktivacijske funkcije pozitivnoga i negativnog motivacijskog sistema. Negativni je motivacijski sistem karakterističan po većoj responzivnosti (odgovaranju) na negativne nego li pozitivne podražaje. Sistem je negativne emocionalnosti reaktivniji (jednaka razina objektivno loših i dobrih događaja rezultira relativno višim razinama negativne emocionalnosti u odnosu na pozitivnu), dužeg je trajanja (negativne emocije imaju tendenciju dužeg trajanja od pozitivnih emocija) i zahtjevniji u smislu kognitivnog procesiranja od pozitivne emocionalnosti (zahtijeva veću pažnju od pozitivnih podražaja, interferencija i vrijeme reakcije za nekongruentne podražaje je duže kod negativne emocionalnosti). Stoga je kognitivna procjena majki, a time i doživljaj intenziteta roditeljskoga stresa majki u istraživanju veći, što je veća negativna emocionalna izražajnost majki. Gračanin (2005, str. 91) također navodi kako "gledano iz svakodnevnih perspektive, emocionalni mehanizmi često dovode do psihičkih stanja i ponašanja koja imaju iznimno nepoželjne ishode za pojedinca i socijalnu okolinu zbog čega postoji velika motivacija da djelovanje tih mehanizama na neki način bude regulirano". Povezanost je negativne izražajnosti majki šestogodišnjaka u provedenu istraživanju s njihovim roditeljskim stresom možda posljedica veće responzivnosti roditelja na negativne nego na pozitivne podražaje, kao i prilagodbe, odnosno napora majki da nakon negativnoga izražavanja dođu u neutralnu točku emocionalne dobrobiti, što povećava njihov doživljaj roditeljskoga stresa.

Kako bi se objasnilo nepostojanje povezanosti između pozitivne emocionalne samoizražajnosti majki i njihova doživljaja stresa, svakako je potrebno provesti eksperimentalna istraživanja u kojima će biti razrađeni složeniji modeli reguliranja i/ili nastajanja emocija poput Larsenove Teorije emocionalne dobrobiti (2009) ili Grossova procesnog modela (1998). Osim emocionalne izražajnosti mogli bi se

zahvatiti i razlikovati koncepti poput emocionalne inhibicije, supresije i represije kao dio složenoga reguliranja emocija i ponašanja u interakciji roditelja i djeteta.

U istraživanju Williford i suradnica (2007) utvrđen je, tijekom vremena, veliki interindividualni varijabilitet u stabilnosti doživljenoga stresa u majki djece predškolske dobi. Autorice su u longitudinalnom istraživanju utvrdile kako stabilnost stresa majki u najvećoj mjeri predviđa dječje eksternalizirano ponašanje te objašnjavaju dobiveni varijabilitet efikasnošću, socijalnom podrškom i ponašanjem roditelja.

Analizirajući roditeljski osjećaj kompetentnosti u ovom je istraživanju zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge pridonijelo objašnjenju varijance roditeljskoga stresa. Majke zadovoljnije ispunjavanjem roditeljske uloge doživljavaju manji roditeljski stres. Učinkovitost u roditeljskoj ulozi, unatoč slaboj povezanosti s ukupnim stresom, ne pridonosi objašnjenju varijance roditeljskoga stresa. Rezultati su u skladu s općim pretpostavkama o povezanosti socijalne kognicije i roditeljskog stresa, prema kojima je kompetentnost roditelja prediktor stresa.

Neka istraživanja pokazuju pozitivnu povezanost doživljaja efikasnosti u ulozi roditelja i zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge (McClennan Reece i Harkless, 1998). Mjereći roditeljsku kompetentnost i stres upitnicima koji su korišteni i u ovom istraživanju značajnim su se prediktorima stresa roditelja djece s intelektualnim poteškoćama pokazali zadovoljstvo roditeljstvom i internalni lokus kontrole roditelja. Obje su varijable negativno povezane s roditeljskim stresom i problematičnim ponašanjem djeteta (Hassal, Rose i McDonald, 2005). U istraživanju je provedenom na 110 majki i 110 očeva djece od 5 do 12 godina utvrđena mala do umjerena, ali značajna povezanost zadovoljstva roditelja s internaliziranim i eksternaliziranim ponašanjem djece, dok povezanost efikasnosti s ovim ponašanjima djece nije značajna (Coleman i Hildebrandt Karraker, 2000). Rezultati našeg istraživanja idu u prilog nalazima prema kojima su zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge i efikasnost u ulozi roditelja različiti aspekti kompetentnosti roditelja, dok se za Ohana, Leunga i Johnstona (2000) radi o različitim aspektima samopoštovanja roditelja. Naši rezultati upućuju na važnost povezanosti socijalne kognicije i roditeljskog stresa, jer je veće zadovoljstvo majki u ispunjavanju roditeljske uloge povezano s njihovim doživljajem manjeg intenziteta roditeljskoga stresa. Ova povezanost također pokazuje da su zadovoljnije ispunjavanjem roditeljske uloge majke koje nemaju doživljaj stresa.

Gelfand i suradnici (1992) na uzorku depresivnih majki procjenjuju kompetentnost majki uključivanjem opažača. Rezultati pokazuju da je kompetentnost majki povezana s izvorima stresa vezanim uz obilježja djeteta i roditelja. Kompetentnost nedepresivnih majki nije povezana s roditeljskim stresom, no postoji sličan trend povezanosti s izvorima stresa vezanim uz obilježja djeteta i obilježja roditelja. Iz svega se navedenog može uočiti da je i na uzorcima roditelja i djece nepovoljnih obilježja (primjerice, depresivnih), opravdano očekivati razliku u

doživljaju vlastite kompetentnosti, ali i roditeljskog stresa. Također je važno prevladati nedostatke istraživanja povezane uz samoiskaze sudionika.

Potrebno je osvrnuti se na neka ograničenja ovoga istraživanja. Mogućnost da se dobiju manje korelacije među varijablama i narušen homoscedasticitet u regresijskoj analizi (Warner, 2007) minimalni su jer asimetrija nije izrazita i sve su varijable upitnika roditeljskog stresa asimetrične u istom smjeru. Međutim, varijabla obrazovanja je formirana u četiri kategorije i nije je bilo moguće formirati kao intervalnu varijablu, što nije poželjno za varijable u regresijskoj analizi te se navedeno moglo odraziti na rezultate. Također, sve su mjere dobivene samoprocjenom majki. Objektivniji bi se podaci dobili opažanjem emocionalne izražajnosti majki, majčine efikasnosti u ulozi roditelja, pa čak i procjene izloženosti stresorima, odnosno dobivanjem informacija od drugih značajnih osoba u djetetovu životu: odgajatelja ili bračnoga partnera majki. Nadalje, s obzirom na utvrđene sličnosti i razlike između roditeljskoga stresa majki i očeva u drugim istraživanjima (Ohan i sur., 2000), trebalo bi uključiti očeve i utvrditi vrijede li dobiveni rezultati za očeve i u kojoj mjeri. Većina majki u uzorku živi u cjelovitim obiteljima pa je upitna generalizacija rezultata na, primjerice, samohrane majke, naročito u kontekstu varijabli korištenih u istraživanju. Naposljetku, istraživanje je korelacijskoga tipa, što onemogućava uzročno-posljedično zaključivanje te smjer kauzalnosti odabranih varijabli u istraživanju ostaje nejasan. Unatoč tome, rezultati su vrijedni jer pridonose razumijevanju odnosa između ispitanih varijabli.

Rezultati ovoga istraživanja omogućuju bolje razumijevanje doprinosa kompetentnosti i emocionalne izražajnosti majki šestogodišnjaka doživljaju roditeljskog stresa. Rezultati potvrđuju visoku povezanost roditeljske kompetentnosti i roditeljskoga stresa, ali samo kada se radi o doživljaju zadovoljstva majki ispunjavanjem roditeljske uloge. Doživljaj efikasnosti majki u ulozi roditelja u niskoj je korelaciji s njihovim doživljenim intenzitetom roditeljskoga stresa. Majke su manje zadovoljne roditeljskom ulogom što je veća procjena roditeljskoga stresa koji doživljavaju, dok efikasnost majki nije pridonijela objašnjenju roditeljskog stresa majki. Kod majki koje sebe doživljavaju efikasnijima u ulozi roditelja češća je pozitivna emocionalna izražajnost (i obrnuto), dok zadovoljstvo ulogom roditelja nije povezano s pozitivnom emocionalnom izražajnošću majki. Moguće je objašnjenje da majke osnažene većom procjenom vlastite učinkovitosti (samoefikasnosti) u ulozi roditelja u većoj mjeri pozitivno izražavaju emocije. Osjećaj je kompetentnosti majki manji što je veća negativna emocionalna izražajnost majki, kako u samoprocjeni vlastite učinkovitosti tako i samoprocjeni zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge.

Veća je negativna emocionalna izražajnost majki prisutna kod majki koje doživljaju veći intenzitet roditeljskog stresa te je istodobno moguće da negativna izražajnost majki povećava intenzitet stresa koje one doživljavaju. Budući da pozitivna emocionalna izražajnost majki nije povezana s intenzitetom roditeljskog

stresa majki, daljnjim bi se istraživanjima trebalo provjeriti je li to posljedica većeg odgovaranja majki na negativne podražaje.

Usmjeravanje na međuodnose ovih varijabli te povezivanje emocionalne izražajnosti i doživljaja kompetentnosti majki s njihovim doživljajem roditeljskog stresa važno je jer dobiveni rezultati mogu pridonijeti oblikovanju novih modela roditeljskoga stresa. Također, bolje razumijevanje njihovih odnosa može rezultirati poželjnijom okolinom za interakcije roditelja i djeteta te imati primjenu u podršci roditeljstvu, odnosno preventivnim i drugim intervencijama s roditeljima, primjerice usmjeravanje na učinkovite oblike izražavanja emocija ili nošenje s roditeljskim stresom.

Literatura

- Abidin, R.R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21(4), 407-412.
- Abidin, R.R. (1995). *Parenting stress index, professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Aron, A. i Aron, E.N. (1994). *Statistics for psychology*. New Jersey, Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Baker, B.L., Heller T.L. i Henker, B. (2000). Expressed emotion, parenting stress, and adjustment in mothers of young children with behavior problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(7), 907-915.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman.
- Baron, R.M. i Kenny, D.A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Bugental, D.B. i Johnston, C. (2000). Parental and child cognitions in the context of the family. *Annual Review of Psychology*, 51, 315-344.
- Coleman, P. i Hildebrandt Karraker, K. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49, 13-24.
- Crnica, K.A., Gaze, C. i Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behavior at age 5. *Infant and Child Development*, 14, 117-132.
- Crnica, K.A. i Greenberg, M.T. (1990). Minor parenting stresses with young children. *Child Development*, 61, 1628-1637.

- Crnic, K.A., Greenberg, M.T., Ragozin, A.S., Robinson, N.M. i Basham, R.B. (1983). Effects of stress and social support on mothers and premature and full-term infants. *Child Development*, 54, 209-217.
- Crnic, K.A. i Low, C. (2002). Everyday stresses and parenting. U: M. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting* (vol. 4, str. 243-268). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Davidov, M. i Grusec, J.E. (2006). Untangling the links of parental responsiveness to distress and warmth to child outcomes. *Child Development*, 77(1), 44-58.
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5(3), 314-332.
- Deater-Deckard, K. (2005). Parenting stress and children's development: Introduction to the special issue. *Infant and Child Development*, 14, 111-115.
- Deater-Deckard, K. i Scarr, S. (1996). Parenting stress among dual-earner mothers and fathers: Are there gender differences? *Journal of Family Psychology*, 10(1), 45-59.
- Delale, E.A. (2009). *Psihosocijalne odrednice roditeljskih postupaka majki djece predškolske dobi*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Dix, T. (1991). The affective organization of parenting - adaptive and maladaptive processes. *Psychological Bulletin*, 110(1), 3-25.
- Eisenberg N., Fabes R.A., Murphy B., Karbon M., Smith, M. i Maszk, P. (1996). The relations of children's dispositional empathy-related responding to their emotionality, regulation, and social functioning. *Developmental Psychology*, 32, 195-209.
- Eisenberg, N., Valiente, C., Morris, A.S., Fabes, R.A., Cumberland, A., Reiser, M. i sur., (2003). Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations among parental emotional expressivity, children's regulation, and quality of socioemotional functioning to quality of children's social functioning. *Developmental Psychology*, 39(1), 3-19.
- Gelfand, D.M., Teti, D.M. i Radin Fox, C.E. (1992). Sources of parenting stress for depressed and nondepressed mothers of infants. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 262-272.
- Gibaud-Walston, J. i Wandersman, L.P. (1978). Parenting sense of competence scale. U: J. Touliatos, B.R. Perlmutter i G.W. Holden (Ur.), *Handbook of family measurement techniques* (vol. 2, str. 166-167). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Gračanin, A. (2005). Afektivne, kognitivne, socijalne i zdravstvene posljedice emocionalne supresije. *Psiholgijske teme*, 14(1), 91-107.
- Gross, J.J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of General Psychology*, 2, 271-299.
- Gross, J.J. i John, O.P. (1997). Revealing feelings: Facets of emotional expressivity in self-reports, peer ratings, and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(2), 435-448.

- Grusec, J.E. i Ungerer, J. (2002). Effective socialization as problem solving and the role of parenting cognitions. U: L. Kuczynski (Ur.), *Handbook of dynamics in parent-child relations* (str. 211-228). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Gutermuth Anthony, L., Anthony, B.J., Glanville, D.N., Naiman, D.Q., Waanders, C. i Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development*, 14, 133-154.
- Halberstadt, A.G., Casidyy, J., Stifter, C.A., Parke, R.D. i Fox, N.A. (1995a). Self-expressiveness in the family questionnaire (SEFQ). U: J. Touliatos, B.R. Perlmutter i G.W. Holden (Ur.), *Handbook of family measurement techniques* (vol. 3, str. 90-91). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Halberstadt, A.G., Cassidy, J., Stifter, C.A., Parke, R.D. i Fox, N.A. (1995b). Self-expressiveness within the family context: Psychometric support for a new measure. *Psychological Assessment*, 7, 93-103.
- Halberstadt, A.G., Crisp, V.W. i Eaton, K.L. (1999). Family expressiveness: A retrospective and new directions for research. U: P. Philippot i R.S. Feldman (Ur.), *The social context of nonverbal behavior: Studies in emotion and social interaction* (str. 109-155). New York: Cambridge University Press.
- Halberstadt, A.G., Fox, N.A. i Jones, N.A. (1993). Do expressive mothers have expressive children? The role of socialization in children's affects expression. *Social Development*, 2, 48-65.
- Hassall, R., Rose J. i McDonald, J. (2005). Parenting stress in mothers of children with an intellectual disability: The effects of parental cognitions in relation to child characteristics and family support. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(6), 405-418.
- King, G., King, S. Rosenbaum, P. i Goffin, R. (1999). Family-centered care giving and well-being of parents of children with disabilities: Linking process with outcome. *Journal of Pediatric Psychology*, 24(1), 41-53.
- Kring, A.M., Smith, D.A. i Neale, J.M. (1994). Individual differences in dispositional expressiveness: Development and validation of the emotional expressivity scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(5), 934-949.
- Larsen, R. (2009). The contributions of positive and negative affect to emotional well-being. *Psychological Topics*, 18(2), 247-266.
- Lavee, Y., Sharlin, S. i Katz, R. (1996). The effects of parenting stress on marital quality. *Journal of Family Issues*, 17(1), 114-135.
- Lazarus, R.S. i Folkman, S. (2004). *Stres, procjena i suočavanje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Maccoby, E.E. i Martin, J.A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. U: P.H. Mussen (Ur.), *Handbook of child psychology* (vol. 4, str. 1-101). New York: Willey.

- Markie-Dadds, C. i Sanders, M.R. (2006). Self-directed triple P (Positive Parenting Program) for mothers with children at-risk of developing conduct problems. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 34(3), 259-275.
- Martin, C.A. i Colbert, K.K. (1996). *Parenting: A life span perspective*. New York: The McGraw-Hill Companies.
- Martinac Dorčić, T. (2008). Razlike između majki i očeva djece s cerebralnom paralizom u rizičnim i zaštitnim faktorima te prilagodbi. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(2), 63-78.
- Martinac Dorčić, T. i Ljubešić M. (2009). Psihološka prilagodba roditelja na dijete s kroničnom bolesti. *Društvena istraživanja*, 18(6), 1107-1129.
- Martini, T.S., Root, C.A. i Jenkins, J.M. (2004). Low and middle income mothers' regulation of negative emotion: Effects of children's temperament and situational emotional responses. *Social Development*, 13(4), 515-530.
- McClelland Reece, S. i Harkless, G. (1998). Self-efficacy, stress, and parental adaptation: Applications to the care of childbearing families. *Journal of Family Nursing*, 4(2), 198-215.
- Milner, J.S. (1986) *The child abuse potential inventory: Manual*. North Carolina: Psytech Inc.
- Morris, A.S., Silk, J.S., Steinberg, L., Myers, S.S. i Robinson, L.R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 361-388.
- Ohan, J.L., Leung, D.W. i Johnston, C. (2000). The parenting sense of competence scale: Evidence of a stable factor structure and validity. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 32, 251-261.
- Ostberg, M. i Hagekull, B. (2000). A structural modeling approach to the understanding of parenting stress. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(4), 615-625.
- Ostberg, M., Hagekull, B. i Hagelina, E. (2007). Stability and prediction of parenting stress. *Infant and Child Development*, 16, 207-223.
- Parke, R.D., Killian, C.M., Dennis, J., Flyer, M.L., McDowell, D., Simpkins, S. i sur., (2002). Managing the external environment: The parent and child as active agents in the system. U: L. Kuczynski (Ur.), *Handbook of dynamics in parent-child relations* (str. 247-269). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pećnik, N. (2001). *Međugeneracijski prijenos tjelesnog zlostavljanja djece*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Pinderhughes, E.E., Dodge, K.A., Bates, J.E., Pettit, G.S. i Zelli, A. (2000). Discipline responses influences of parents' socioeconomic status, ethnicity, beliefs about parenting, stress, and cognitive-emotional processes. *Journal of Family Psychology*, 14(3), 380-400.
- Pipp-Siegel, S., Sedey, A. i Yoshinaga Itano, C. (2002). Predictors of parental stress in mothers of young children with hearing loss. *Journal of Death Studies*, 7(1), 1-17.

- Pisterman, S., Firestone, P., McGrath, P., Goodman, J.T., Webster, I., Mallory, R. i sur., (1992). The effects of parent training on parenting stress and sense of competence. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 24(1), 41-58.
- Profaca, B. (2002). *Roditeljski stres i neke karakteristike emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta predškolske dobi*. (Neobjavljeni magistarski rad). Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Profaca, B. i Arambašić, L. (2004). Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa. *Suvremena psihologija*, 7(2), 243-260.
- Sanders, M.R. i Woolley, M.L. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parent training. *Health & Development*, 31(1), 65-73.
- Smojver-Ažić, S. i Martinac Dorčić, T. (2010). Povezanost osobina ličnosti i nekih karakteristika obiteljskoga funkcioniranja s psihičkim simptomima majki i očeva. *Društvena istraživanja*, 19(1-2), 209-231.
- Stifter, C.A. i Bono, M.A. (1998). The effect of infant colic on maternal self-perceptions and mother-infant attachment. *Child Care, Health and Development*, 24, 339-351.
- Teti, D.M. i Gelfand, D.M. (1991). Behavioral competence among mothers of infants in the first year: The mediational role of maternal self-efficacy. *Child Development*, 62, 918-929.
- Warfield, M.E. (2005). Family and work predictors of parenting role stress among two-earner families of children with disabilities. *Infant and Child Development*, 14(2), 155-176.
- Warner, R.M. (2007). *Applied statistics: From bivariate through multivariate techniques*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Webster-Stratton, C. (1990). Stress: A potential disruptor of parent perceptions and family interactions. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(4), 302-312.
- Whipple, E.E. i Webster Stratton, C. (1991). The role of parental stress in physically abusive families. *Child Abuse and Neglect*, 15, 279-291.
- Whiteside-Mansell, L., Ayoub, C., McKelvey, L., Faldowski, R.A., Hart, A. i Shears, J. (2007). Parenting stress of low-income parents of toddlers and preschoolers: Psychometric properties of a short form of the parenting stress index parenting. *Science and Practice*, 7(1), 27-56.
- Williford, A.P., Calkins, S.D. i Keane, S.P. (2007). Predicting change in parenting stress across early childhood: Child and maternal factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 251-263.

Relationship of Mothers' Parenting Sense of Competence and Self-expressiveness in the Family with their Parental Stress

Abstract

Numerous studies examine the influence of emotional expressiveness and parental cognitions on child outcomes but rarely explore relationship between parental cognition and parental expressiveness with their parental outcomes. The goal of this study was to examine the relationship of mothers' parenting sense of competence (parenting satisfaction and parenting efficacy) and self-expressiveness in the family (positive and negative mothers' expressiveness) with their parental stress. In addition, potential mediated effects of mothers' competence and expressiveness on relationship between socio-demographic variables and mother's parental stress was explored.

329 mothers of six-year old preschool children participated in this study. The study shows which socio-demographic variables and selected psychological variables were determinants of parental stress. Two groups of predictors explained 27.4% of parental stress variance. Socio-demographic variables explained 5.2% of variance, with the number of children in the family being the only significant predictor. Psychological variables explained additional 22.2% variance of criteria, with negative emotional expressiveness and parental satisfaction as significant predictors. Mothers with higher negative emotional expressiveness and less satisfaction scores reported higher parental stress. Mediated effects on relationship between socio-demographic variables and mother's parental stress were not found.

Findings from the research upgrade the understanding of contemporary models of parental stress, as well as contribute to the future analyses related to relationships of parental stress related variables.

Keywords: parental stress, parental competence, emotional expressiveness, mothers

Primljeno: 01.06.2010.